

Inhoud

Inleiding 11

- 1 HET BEGIN: een ei komt uit en een beschaving
wordt geboren 21
- 2 DE ZHOU: van een ideaal bewind naar onderlinge
strijd 31
- 3 DE QIN: eenheid, tirannie en Alles onder de Hemel 43
- 4 DE HAN: intriges, vernieuwing en een kort
interregnum 53
- 5 DE GROTE WANORDE: drie koninkrijken, twee vrouwelijke
krijgers, zeven wijzen en een mineraalpoeder met
vijf bestanddelen 66
- 6 DE TANG: van een gouden eeuw naar eeuwige smart 81
- 7 DE SONG: protosocialisten, neoconfucianen en
leven in steden 99
- 8 DE MONGOOLE YUAN: van ‘roemrijke slachtingen’
naar de glorieuze stad 116
- 9 DE MING: pracht en verval 126

10 DE MANTSJOE QING: de moeizame weg naar de moderne tijd	146
11 DE REPUBLIEK: vurige hoop en perfide verraad	176
12 DE JAPANSE INVASIE EN DE BURGEROORLOG: de republiek valt uiteen	192
13 DE MAO-JAREN: permanente revolutie	210
14 HERVORMINGEN: welvaart en ontevredenheid	240
15 DE NIEUWE TIJD VAN XI JINPING: opkomst van de Wolf Warriors	269

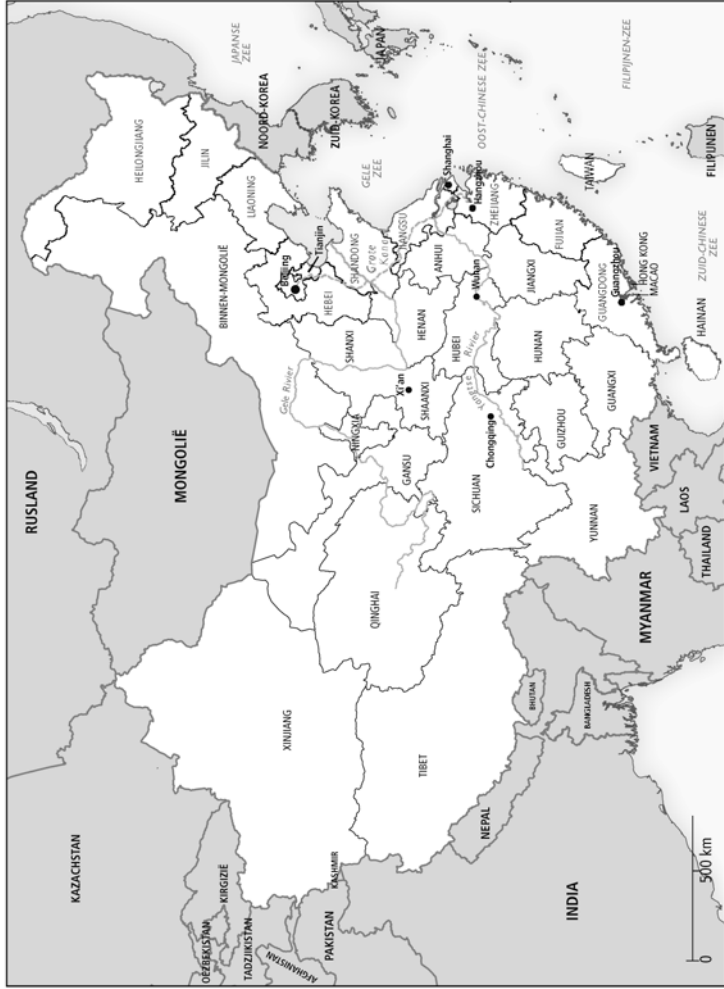
Woord van dank	289
Verder lezen	293
Noten	295
Illustratieverantwoording	311
Register	313

*Opgedragen aan mijn ouders, Lewis en Naomi Jaivin.
Van hen mocht ik aan de universiteit alles studeren
wat ik interessant vond. Alles wat ik interessant vond,
was China.*

<p>PALEOLITHISCHE TIJD (2,5 miljoen jaar geleden)</p>	
<p>NEOLITHISCHE TIJD (10.000-2070 v.Chr.)</p>	 <p>De gele keizer en de vlamkeizer (ca. 2852-2070 v.Chr.)</p>
<p>OUDE TIJD (2070-221 v.Chr.)</p>	 <p>Xia-dynastie (2070-1600 v.Chr.) Shang-dynastie (1600-1050 v.Chr.) Zhou-dynastie, westelijk en oostelijk, met inbegrip van de periode van de Strijdende Staten (1050-221 v.Chr.)</p>
<p>KEIZERRIJK (221 v.Chr.-1911 n.Chr.)</p>	 <p>Qin-dynastie (221-206 v.Chr.) Westelijke Han (202 v.Chr.-8 n.Chr.), Oostelijke Han (25-220) Drie koninkrijken en grote verdeeldheid (208-265) Jin-dynastie (266-420) Zestien koninkrijken (304-439) Noordelijke en zuidelijke dynastie (439-581) Sui-dynastie (518-618) Tang-dynastie (618-907) Vijf dynastieën en tien koninkrijken (907-979) Khitan Liao-dynastie (907-1125) Noordelijke Song (960-1127), Jurchen Jing-dynastie (1115-1234), Zuidelijke Song (1127-1279) Mongoolse Yuan-dynastie (1271-1368) Ming-dynastie (1368-1644) Mantsjoe Qing-dynastie (1644-1911)</p>
<p>MODERNE TIJD (1912-heden)</p>	 <p>Republiek China (vasteland 1912-1949, Taiwan 1949-heden) Volksrepubliek China (1949-heden)</p>

Lacunes en overlappende perioden zijn te verklaren aan de hand van chaos, opstanden en tweedracht. Jaartallen voor de Han-tijd zijn bij benadering.

Pekingmens		Eerste inheemse bewoners Australië (50.000 jaar geleden)
Gele Rivier-beschaving		Stonehenge (ca. 3000 v.Chr.) Grote piramide van Gizeh (ca. 2680 v.Chr.)
Orakelbotten		Uitsterven mammoet (ca. 1650 v.Chr.)
<i>I Ching</i> De kunst van het oorlog voeren Confucius, Mencius, Laozi, Hanfeizi		Boeddha, Plato, Aristoteles, Socrates
Einheidsstaat		
Uitvinding van papier, het kompas en drukken met houten blokken, Zijderoute, Wang Mang-opstand (8-25 n.Chr.)		Steen van Rosetta (196 v.Chr.) Romeinse Keizerrijk (27 v.Chr.-476 n.Chr.)
Slag bij de Rode Muur (208)		
Bijeenkomst bij het Orchideeënpaviljoen (353)		Klassieke Maya-beschaving
Het Grote Kanaal		Vroege middeleeuwen Mohammad (571-632)
Verbreiding boeddhisme Gouden eeuw van de poëzie An Lushan-opstand (755-763)		Vikingbeschaving Koninkrijk Ghana
Inbinden van voeten		Goryeo-dynastie (Korea) Slag bij Hastings (1066)
Neoconfucianisme, verstedelijking		Gouden eeuw islam, kruistochten
Kublai Khan, Marco Polo		Renaissance
Verboden Stad Gouden eeuw van de roman Zheng-hi verkent de zeeën		Inca-rijk Ontdekkingsreizen
Verovering van Xinjiang en Tibet, opiumoorlogen		Verlichting, imperialisme, kolonialisme
Honderd Dagen van hervorming, republikeinse opstand		Industriële revolutie
Tijd van de krijgsheren, Japanse inval en verzet, burgeroorlog		Eerste Wereldoorlog, ontstaan Sovjet-Unie, Tweede Wereldoorlog
Grote Sprong Voorwaarts, Culturele Revolutie, dood Mao, hervormingen Deng Xiaoping, Xi Jinpings 'Nieuwe Tijd'		Oorlog in Korea, Koude Oorlog, Sovjet-Unie valt uiteen, aanslagen 11 september, covid-19-pandemie

Inleiding

Er is geen Chinese verwensing die luidt ‘Moge u in interessante tijden leven’. Die zou hoe dan ook overbodig zijn. In de Chinese geschiedenis wemelt het van meer dan levensgrote personages en van filosofische betogen en politieke intriges, militaire conflicten en maatschappelijke turbulentie, artistieke vondsten en technologische vernieuwingen. De geschiedenis van China verloopt sprongsgewijs, draait, schiet opzij en weer terug. De historische kronieken van China gaan ver terug, minstens 3500 jaar. Thema’s en lessen uit die kronieken, en ook de herinneringen aan verwondingen en triomfen, golven en bruisen nog steeds vlak onder het oppervlak van leven, taal, cultuur en politiek. Door de steeds belangrijkere rol van de Volksrepubliek China op het mondiale toneel is het van wezenlijk belang om inzicht te krijgen in de geschiedenis van het land, want alleen zo is het hedendaagse China te begrijpen.

Neem bijvoorbeeld de vasthoudendheid waarmee de Chinese Communistische Partij (CCP) uitdraagt dat Hongkong, Taiwan, Tibet, Xinjiang en eilanden in de Zuid-Chinese Zee deel uitmaken van China. De intensiteit waarmee de CCP naar ‘hereniging’ streeft, vindt haar oorsprong in de vernedering en semikolonisatie van China in de negentiende eeuw en

de burgeroorlog van de twintigste eeuw. Wat ook meespeelt, zijn gewelddadige perioden van diepe verdeeldheid. Soms liggen die wel tweeduizend jaar in het verleden, maar ze hebben diepe sporen nagelaten in de psyche van het land. Dat de eerste echte eenwording, in 221 v.Chr., een tijd waarin gewichten, maten en het schrift werden gestandaardiseerd, gepaard ging met hevige tirannie, maakt ook deel uit van de complexe geschiedenis van het land.

Niets aan China is kleinschalig. Met zijn 1,4 miljard inwoners is het het op één na volkrijkste land ter wereld. Bijna één op de vijf mensen op aarde woont in China, en daar komen nog 45 miljoen mensen bij die in andere landen wonen, maar zich Chinees voelen. Met zijn oppervlakte van 9,3 miljoen vierkante kilometer is het het op twee na grootste land op aarde, na Rusland en Canada. Het grenst aan veertien andere landen. China is de grootste handelsnatie op aarde en de op één na grootste economie. Het heeft een enorme maakindustrie en treedt ook op militair gebied assertief op, dankzij een leger dat groter is dan dat van elk ander land. Het speelt een steeds grotere rol in mondiale instituties en op het wereldtoneel.

Het Belt and Road Initiative, meestal de Nieuwe Zijderoute genoemd, waarin China omgerekend een biljoen dollar heeft geïnvesteerd of gaat investeren, in ver uiteengelegen landen als Afghanistan, Ecuador, Bahrein, Bulgarije, Ethiopië en Vietnam, is het meest ambitieuze infrastructuurproject uit de geschiedenis. Projecten in eigen land zijn vaak al even groot-schalig, of het nu gaat om de aanleg van enorme stuwdammen, het installeren van uitgebreide systemen om de eigen bevolking in het oog te houden of de bouw van de grootste verbinding door open zee ter wereld, de 55 kilometer lange brug met tunnel die Hongkong, Zhuhai en Macao met elkaar

verbindt. China is ook toonaangevend op het gebied van kunstmatige intelligentie, groene technologie en communicatie-infrastructuur en wil in 2050 wereldleider zijn in wetenschap en technologie.

De opkomst van China heeft in andere landen tot gemengde reacties geleid. Zo zijn er zorgen over de manier waarop China zijn politieke macht in de schaal werpt en over schendingen van burgerrechten. Beijing zegt voortdurend dat het burgerrechten anders definieert dan het Westen, maar dat stelt critici bepaald niet gerust. De Partij zegt namens alle 1,4 miljard inwoners van het land te spreken, maar uit de geschiedenis van het land wordt wel duidelijk dat er altijd een grote verscheidenheid is geweest in opvattingen, op intellectueel, filosofisch, politiek en cultureel gebied.

In vele opzichten is China een heterogeen land. De bevolking bestaat voor meer dan 90 procent uit Han-Chinezen, maar er zijn nog 55 andere etnische groepen, waaronder Oei-goeren, Mongoliërs en Tibetanen. Velen van hen spreken hun eigen taal en houden vast aan hun eigen religieuze en culturele identiteit, in weerwil van de druk om zich aan te passen. Ook onder de Han komen uiteenlopende regionale culturen en subculturen voor, en ze spreken tal van dialecten, die voor anderen vaak onverstaaanbaar zijn, zoals Shanghais en Kantoones, een taal die door ruim 62 miljoen mensen wordt gesproken, meer dan er Italianen zijn. De officiële taal van China, Putonghua, meestal Standaardchinees of Standaardmandarijn genoemd, is een geconstrueerde taal, gebaseerd op het dialect van Beijing. In 2013 erkende het ministerie van Onderwijs dat nog geen 10 procent van de bevolking het vloeiend spreekt en krap 30 procent het nauwelijks beheerst. Maar het is de bedoeling om daar verandering in te brengen.¹

In het noorden eet men het liefst tarwe en in het zuiden rijst, maar niet altijd. Sommige Chinezen blijven ver uit de

buurt van hete pepers, andere kunnen niet zonder. In Beijing vinden ze dat mensen uit Shanghai erg op geld zijn, en ook kleinzielig; in Shanghai vinden ze mensen uit Beijing genereus, maar bot. Stereotypen houden nooit stand, omdat de Chinese bevolking zo heterogeen is. In China wonen boeren die ternauwernood rond kunnen komen en miljardairs, boeddhistische monniken en nachtclubeigenaars, hartstochtelijke feministen en onbuigzame patriarchen, avant-gardistische kunstenaars en ruimtevaarttechnologen, jakherders en tekenfilm makers, activisten die voor democratie zijn en loyale communisten. Ze wonen in torenhoge woonflats, huizen om een binnenplaats heen, zoals ze al tweeduizend jaar worden gebouwd, villa's in Europese stijl, langhuizen, huizen op palen, joerten of zelfs verbouwde grotten. Ze houden van Chinese opera, westerse opera, punk, keelzang, cantopop, videogames, Koreaanse soapopera's, kalligraferen, fotograferen, stijldansen, waaierdansen of van nog weer andere dingen.

Het sterk geurbaniseerde landschap van de driëntwintig provincies en vijf 'autonome regio's' (Guangxi, Binnen-Mongolië, Tibet, Ningxia en Xinjiang) is al even divers als de bevolking. Er zijn ijzige steppen, tropische eilanden, oerwouden, woestijnen, vruchtbare akkers, hoge bergen en lage riviervlakten. Een aantal van de grootste steden op aarde ligt in China: in Chongqing wonen meer dan 30 miljoen mensen, in Shanghai meer dan 26 miljoen. Naast de Yangtse, de op twee na langste rivier ter wereld, ontspringen nog zes grote Aziatische rivieren in Tibet: de Indus, de Ganges, de Brahmaputra, de Irrawaddy, de Salween en de Mekong. De bouw van dammen en mijnen, de aanleg van irrigatiesystemen en zelfs het bebossen van het Tibetaanse Plateau hebben implicaties voor de waterzekerheid van bijna de helft van de wereldbevolking. De belofte die president Xi Jinping in september 2020 in de Verenigde Naties heeft gedaan, dat China in 2060

de uitstoot van broeikasgassen tot nul zou hebben teruggebracht, kan als ze gestand wordt gedaan een matigende invloed hebben op de klimaatverandering en dan dus medebepalend zijn voor de toekomst van de aarde.

Een discipel van Confucius (551-479 v.Chr.) vroeg hem wat hij het eerst zou doen als hij de baas was. Confucius antwoordde: 'De namen rectificeren.' Hij legde het uit: 'Als namen niet juist zijn, als ze niet overeenkomen met de werkelijkheid, heeft een taal geen doel. Als een taal geen doel heeft, wordt het onmogelijk om handelend op te treden, en dat heeft weer tot gevolg dat alles waar de mens zich mee bezighoudt desintegreert en het zinloos en onmogelijk wordt om nog iets te doen.'²

In een zestiende-eeuwse Spaanse tekst komen we de eerste vermelding van de naam 'China' in een Europese taal tegen.³ Het woord is blijkbaar afgeleid van de oude Qin-dynastie (221-206 v.Chr., via het Sanskrietwoord चीन (cina) en het Japanse 支那 (shina). In het Chinees is de gebruikelijkste manier om China als natie weer te geven *Zhongguo* 中國 (中国 in vereenvoudigde karakters, waarover zo meteen meer). Deze naam is meer dan drieduizend jaar oud en gaat terug tot een zeer oude compilatie van gedichten en liederen, het *Boek der Liederen*. *Zhong* 中 betekent 'midden'. Het tweede karakter, 國, bevat een mond, *kou* 口, die voor het volk staat, en een dolkbijl, *ge* 戈, met als betekenis 'verweer', 'binnen een omheining', *wei* 阩. De oorspronkelijke betekenis van *guo* was 'ommuurde stad', later bij uitbreiding 'koninkrijk' en uiteindelijk 'natiestaat'. *Zhongguo* wordt vaak vertaald als 'Rijk van het Midden', maar eigenlijk verwijst *zhong* naar het hart van het koninkrijk of de stad en beduidt de naam dus niet dat het koninkrijk het midden van de wereld was.

Een tweede populaire naam voor China is *Zhonghua* 中華.

Hua 華 kan ‘pracht’, ‘straling’ of ‘welvaart’ betekenen. Het was de naam van een van de twee stammen die zich lang geleden vestigden aan de Gele Rivier en waarvan de Han-Chinezen zeggen af te stammen. *Zhonghua* verwijst niet naar een bepaald gebied, maar meer naar een beschaving, compleet met mythen, legenden, een geschiedenis en een cultuur. Het is een term die de hele Chinese wereld omvat, van het vasteland, Taiwan en Hongkong tot aan de Chinese diaspora, van Canberra tot Kuala Lumpur en van Singapore tot Senegal. Er zijn ook andere benamingen voor China, maar het is niet onredelijk om te zeggen dat het concept China ergens tussen *Zhongguo* en *Zhonghua* in ligt. Op de kaarten in dit boek is meer afgebeeld dan China, maar ze laten wel gebieden zien die nu of in het verleden in verband zijn gebracht met *Zhongguo* en *Zhonghua*.

Het grootste deel van het verleden identificeerden mensen zich met hun dynastie en waren ze dus een man of een vrouw van de Tang, om maar wat te noemen, niet een Chinees. Pas nadat de laatste dynastie, van de Qing, door een republikeinse revolutie ten val was gebracht, werd ‘China’ in de naam van het land opgenomen. De Republiek China, opgericht in 1911, nu zetelend op Taiwan, en de Volksrepubliek China, opgericht in 1949, gebruiken beide *Zhonghua* en niet *Zhongguo*.

Confucius wilde het principe dat bekendstaat als het rectificeren van namen ook gebruiken om duidelijk te maken wie het woord mocht nemen. Ik ben meer dan veertig jaar geleden begonnen met het bestuderen van de geschiedenis en taal van China, heb daar langdurig gewoond en heb gereisd door het vasteland van China, door Hongkong en Taiwan. Ik ben niet Chinees, maar ontleen troost aan de woorden van de geschiedkundige Liu Xu (887-947), die aan het schaakspel een les ontleende over geschiedschrijving: ‘Zij die aan het spel

deelnemen, zien dingen minder scherp dan de toeschouwers.²⁴

Veel gebeurtenissen uit het historische verleden en personages die daarbij een rol speelden, zijn met controverses omgeven. Confucius predikte matigheid in alles en een rigide maatschappelijke hiërarchie. Hebben die opvattingen de stabiliteit en de continuïteit van China gewaarborgd of hebben ze China juist van vooruitgang weerhouden? Chinese denkers zijn daarover al duizenden jaren in felle debatten verwickeld. Ik zal mijn best doen om de verschillende opvattingen en ook andere zaken recht te doen of ze op zijn minst even aan te stippen. Misschien zijn er lezers die dat politiek ongemakkelijk of confronterend vinden. Mijn loyaliteit ligt bij de historische waarheid zoals ik die zie.

Voor het weergeven van Chinese woorden en namen gebruik ik Hanyu Pinyin, het officiële systeem van China, behalve in de gevallen waar lezers gewend zullen zijn aan een oudere spelling. Dus Confucius in plaats van Kongzi, Sun Yat-sen in plaats van Sun Zhongshan, Chiang Kai-shek in plaats van Jiang Jieshi, de Yangtse en de Gele Rivier in plaats van Changjiang en Huang He, en de *I Ching* voor het *Boek der Veranderingen* in plaats van *Yi Jing*. Ik gebruik wel *Dao De Jing* als titel van de daoïstische ('taoïstische') klassieker en niet het bekendere *Tao Te Ching*, omdat de eerste vorm de uitspraak beter benadert. Om die reden noem ik de schrijver van *De kunst van het oorlog voeren* ook Sunzi, en niet Sun Tzu. De termen 'kanselier' en 'premier' geven beide de hoogste minister aan het keizerlijk hof aan.

Het Chinees is een toontaal – toonhoogte en toonzwenking zijn bepalend voor de betekenis van een woord. Voor sprekers van Europese talen is Pinyin een redelijk toegankelijke leidraad voor de uitspraak van het Chinees, met een paar afwijkingen: X (als in Xi Jinping) wordt uitgesproken als sj;

C, als in Cao Cao, wordt uitgesproken als ts; Q, als in Qin-dynastie, wordt uitgesproken als tsj; zh, als in Zhou Enlai, wordt uitgesproken als dzj, maar met de tong bijna tegen het gehemelte; en z, als in Zunyi, gaat de kant op van dz.

Toen de CCP in 1949 aan de macht kwam, kon nog geen kwart van de bevolking lezen of schrijven. Om daar wat aan te doen, is een groot deel van de tienduizend meest gebruikte karakters vereenvoudigd, waaronder een deel van de tweetot drieduizend karakters die nodig zijn om je op het meest basale niveau uit te drukken. Vóór 1949 gebruik ik de traditionele complexe karakters, daarna de vereenvoudigde, behalve voor Taiwan en Hongkong, waar nog steeds de complexe karakters worden gebruikt.

In het Chinees wordt eerst de achternaam genoemd en dan de voornaam. Ai is dus de achternaam van de kunstenaar Ai Weiwei en Sima de achternaam van de oude historicus Sima Qian. Geleerden, schrijvers en keizers hebben door de tijd heen doorgaans verschillende namen of titels gehad. Om verwarring te vermijden heb ik gekozen voor de gebruikelijkste. Keizerlijke concubines (bijvrouwen) van uiteenlopende status worden aangeduid met ‘vrouwe’. Als auteurs onder pseudoniem hebben gepubliceerd, gebruik ik dat.

Met ‘China’ en ‘Chinees’ doel ik vooral op China in historische of culturele zin: het China van de Tang-dynastie of Chinese kalligrafie, om maar iets te noemen. Ik gebruik het acroniem PRC als ik het specifiek over de Volksrepubliek China heb. Met ‘vasteland’ bedoel ik dat deel van de Chinese wereld dat sinds 1949 onder het gezag van de Chinese Communistische Partij (CCP) staat. Met ‘Hongkong’ bedoel ik het eiland met de stad Hongkong, Kowloon en de New Territories, inmiddels een Speciale Bestuurlijke Regio van de Volksrepubliek China. Ik gebruik ‘Taiwan’ voor de geografische en politieke entiteit die zich de Republiek China noemt. De CCP

wil per se dat het eiland wordt aangeduid als Taiwan, China.

Nog een detail: het meervoud in Grote Muren en Zijderoutes is geen vergissing. De Grote Muren zijn een reeks niet op elkaar aansluitende en soms parallel lopende fortificaties, die in diverse historische perioden zijn aangelegd. En in een ver verleden is een aantal handelsroutes gebruikt voor het vervoer van zijde en andere koopwaar, waaronder een die de Theeweg werd genoemd en begon in het zuidwesten van China, waar voor het eerst thee werd verbouwd.

Bij het schrijven van een korte geschiedenis zou het misschien verstandig zijn om je te richten op een paar wezenlijke thema's of persoonlijkheden. Zo verstandig ben ik niet. Als ik moet kiezen tussen belangrijke individuen, economische en maatschappelijke ontwikkelingen, militaire campagnes en esthetische en intellectuele stromingen, kies ik voor... alles. Ik accentueer thema's, gebeurtenissen en persoonlijkheden die naar mijn mening illustratief of kenmerkend geweest zijn voor hun tijd en de ontwikkeling van de Chinese beschaving en natievorming. Ik noem niet alle namen van de vele keizers, opstandelingen, denkers, kunstenaars, excentriekelingen, uitvinders, politici of dichters, maar stel je wel voor aan de invloedrijkste of interessantste, en voor zover dat mogelijk is binnen dit beperkte bestek laat ik hen voor zichzelf spreken. Je gaat citaten lezen uit werken van oude historici, moderne politici, dichters en satirici. En – 'his'tory is vaak 'her'story – je kunt meer vrouwen verwachten dan in andere geschiedkundige teksten.

In China is onmetelijk veel te vinden. Juist die ongrijpbare complexiteit maakt een groot deel uit van de grandeur van het land.